

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“СОЦІАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ”
(для спеціалістів, магістрів)**

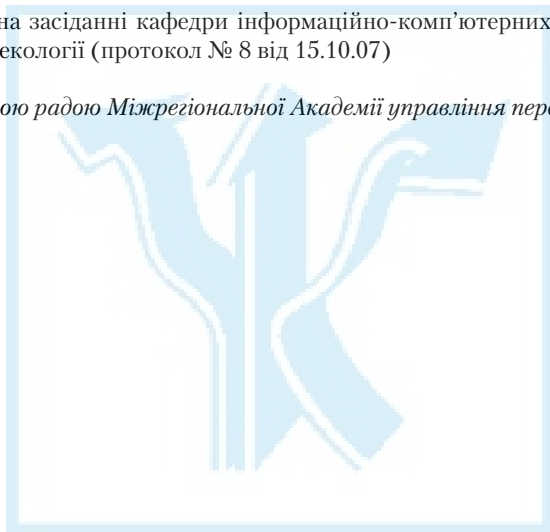
МАУП

Київ 2008

Підготовлено професором кафедри інформаційно-комп'ютерних технологій в медицині та екології *Ф. В. Вольвачем*

Затверджено на засіданні кафедри інформаційно-комп'ютерних технологій в медицині та екології (протокол № 8 від 15.10.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Вольвач Ф. В. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Соціальна екологія” (для спеціалістів, магістрів). — К.: МАУП, 2008. — 28 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план дисципліни “Соціальна екологія”, методичні вказівки до самостійного вивчення тем, теми рефератів, питання для самоконтролю, тести, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2008

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета:

З'ясувати сутність взаємозв'язку суспільства і природного середовища на різних етапах його історичного розвитку, визначити стратегію і тактику взаємодії людини з природою нині та на перспективу, роль і місце екології як складової зовнішньої і внутрішньої політики країн світу.

З'ясувати роль і місце соціальної екології у формуванні екологічного світогляду, культури, моралі та інших світоглядних цінностей, мотиви і зміст державної екологічної політики в Україні; засвоїти базові поняття і основні складники екологічної культури як особливої форми суспільної свідомості.

З використанням екологічних понять ознайомитися з сутністю базових визначень економіки, соціології, геополітики: природні ресурси, природно-ресурсна рента, економічне зростання, якість життя, динамічна рівновага тощо.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН дисципліни “СОЦІАЛЬНА ЕКОЛОГІЯ”

№ пор.	Назва модуля і теми
1	Змістовий модуль I. Соціальна екологія як розділ екології про суспільний організм, втілений у природне середовище
2	Основні теорії і концепції, що пояснюють зв'язок етносу з його природними ландшафтами (середовищем)
2	Циклічний розвиток археологічних культур, цивілізацій і природи
3	Змістовий модуль II. Екологічна культура як складова національної культури
3	Поняття про екологічну культуру та механізми її еволюції. Рівні функціонування екологічної культури. Соціальні функції екології
4	Природа в етнічній культурі українців
5	Змістовий модуль III. Екологічний виклик в ряду геокультурних викликів сучасності
5	Поняття про виклик як геокультурний феномен за Дж. А. Тойнбі. Криза і виклик
6	Україна у вимірі екологічного виклику
Разом годин: 12	

**МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
ДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕМ**

Плани семінарських (практичних, лабораторних) занять.

Змістовий модуль I. Соціальна екологія як розділ екології про суспільний організм, втілений у природне середовище

Тема 1. Основні теорії і концепції, що пояснюють зв'язок етносу з його природними ландшафтами (середовищем)

Парадигма географічного простору та органічної єдності суспільства і природи у працях Л. Гумільова, Д. Тойнбі, В. Антоновича, В. Вернадського, П. Тутківського.

Питання для обговорення:

Єдність етносу і природного середовища — фундаментальна властивість біосфери. Поняття про химерний етнос Л. Гумільова та його природно-екологічна основа.

Література [10; 14]

Тема 2. Циклічний розвиток археологічних культур, цивілізацій і природи

Циклічність геологічних процесів. Принцип актуалізму. Синхронізація археологічних культур і геологічних подій у працях О. Чмихова, Ю. Шилова, В. Залізняка.

Питання для дискусії:

Як поєднується висхідний розвиток світу з циклічністю геологічних процесів?

Література [11–13; 23; 25]

Змістовий модуль II. Екологічна культура як складова національної культури

Тема 3. Поняття про екологічну культуру та механізми її еволюції. Рівні функціонування екологічної культури. Соціальні функції екології

Питання для дискусії:

Україна у вимірі глобального екологічного виклику: суть проблеми і напрям дій.

Література [2–4; 22]

Тема 4. Природа в етнічній культурі українців

Питання для обговорення:

Ідея природовідповідності та еволюція її змісту.

З урахуванням екологічних аспектів обговорити такі соціологічні концепції:

- 1) первісна людина була знедоленою, змушеною вести наполегливу боротьбу за виживання.
- 2) працювати вона почала від потреби і від праці розвинулася;
- 3) все людство пройшло фази збирання, полювання, скотарства і нарешті — землеробства;
- 4) антагоністичні класи виникли внаслідок поділу праці;
- 5) рабство було благом, визволило рабовласників від фізичної праці для занять наукою і мистецтвом;
- 6) суспільні утопії від царства божого до світового комунізму — вигадки;
- 7) гасло “Кожному за потребою” нездійсненне;
- 8) основа життя — боротьба за існування;
- 9) добро — це те, що відповідає інтересам особистості, класам, нації чи держави.

Література [7; 14; 15; 17; 20; 24]

Змістовий модуль III. Екологічний виклик в ряду геокультурних викликів сучасності

Тема 5. Поняття про виклик як геокультурний феномен за Дж. А. Тойнбі. Криза і виклик

Геокультурні виклики сучасності: технологічний виклик, трансформаційний виклик, глобалізаційний виклик, виклик тероризму. Екологічний виклик.

Питання для обговорення:

Стійкий екологічно безпечний розвиток суспільства як альтернатива суспільного розвитку у XXI ст. і відповідь на екологічний виклик.

Тринітарна сутність суспільства стійкого розвитку.

Доля націй в епоху глобалізації (за Г. Дейлі “Поза зростанням”. — К., 2002).

Література [2; 17; 19; 22]

Тема 6. Україна у вимірі екологічного виклику

Екологічні проблеми України. Стратегія і тактика України на шляху пошуку власної відповіді на екологічний виклик.

Питання для обговорення:

Глобалізаційний виклик та його природно-ресурсна складова.

Транснаціональні компанії як інструмент глобалізації.

Література [2–4; 22]

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Глобальна система екологічної безпеки: сутність, переваги і недоліки.
2. Екологічні ризики і небезпеки: [визначення, особливості, класифікація]. Зв'язок екологічного і соціального ризиків. Оцінка екологічного ризику. Управління екологічним ризиком.
3. Система і показники екологічної безпеки в Україні.
4. Базельська Конвенція про перенесення шкідливих і небезпечних речовин.
5. Екологічне нормування впливу на природне середовище.
6. Екологічна безпека Збройних сил України.
7. Екологічний моніторинг в Україні.
8. Екологічні питання у програмах політичних партій в Україні.
9. Екологічний аспект приватної власності на природні ресурси.
10. Екологічна інформація (Орхуська Конвенція).
11. Екологічна політика країн, що розвиваються.
12. Еколого-ресурсна політика на Близькому сході в аспекті регіональної безпеки.
13. Екологічна політика країн Південно-Східної Азії.
14. Екологічна політика Китаю: пріоритетні завдання.
15. Екологічні проблеми входження України до ЄС.
16. Система спостережень за станом природного середовища в Україні.
17. Взаємодія в частині дотримання екологічних нормативів на прикордонних з Україною територіях — Польща, Румунія, Росія.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Причини виникнення соцекології.
2. Дайте визначення соціальної екології.

3. Об'єкт соціальної екології.
4. Предмет соціальної екології.
5. Сутність системного аналізу в соцекології.
6. Зміст основної екологічної програми щодо системи “суспільство — природа”.
7. Дайте визначення якості життя з поправкою на екологію.
8. Міжнародні екологічні стандарти якості як фактор зближення економік країн світу.
9. Сутність приватної власності на природні ресурси з погляду екології.
10. Співвідношення між законом і мораллю в екологічній культурі.
11. Мета вивчення соцекології на особистому і державному рівнях.
12. Тринітарна сутність суспільства стійкого екологічно безпечного розвитку.
13. Суспільно-культурна корисність економіки та її показники.
14. Поняття про химерний етнос за Л. Гумільовим.
15. Концепція “плавильного” тигля Парка та сучасна концепція біо-регіоналізації США.
16. Природно-ресурсний аспект глобалізації.
17. Доля націй в епоху глобалізації (за книгою Германа Дейлі “Поза зростанням”. — К., 2003).
18. Соціоприродне середовище та його підсистеми.
19. Сутність концепції “золотого мільярда”. В чому полягає її негуманна спрямованість?
20. Сутність симбіотичного типу взаємодії людини з природою. В який історичний період цей тип відносин мав місце?
21. Екологічний виклик як геокультурний феномен.
22. Визначення економічного зростання з поправкою на екологію.
23. Назвіть необхідні і достатні умови подолання економічної кризи.
24. Сутність сучасної етичної кризи.
25. Екологічна криза: визначення, причини та прояви.
26. Поняття про стійкий екологічно безпечний розвиток.
27. Екологічна безпека як складова національної безпеки.
28. Екологічна культура як складова національної культури.
29. Дайте визначення охорони природи.
30. Екологічна ємність земної кулі та можливість її вичерпування у зв'язку з темпами приросту населення.
31. Соціоекосистема як різновид екологічної системи.
32. Сутність теорії нульового зростання.

33. Першопричина екологічної кризи в Україні.
34. Причини і прояви глобальної екологічної кризи.
35. Напрямок еволюції людини.
36. Глобальна екологія як розділ екології, що вивчає біосферу як екосистему.
37. Подвійний характер екологічної ніші людини.
38. Еволюція культури як аналог біологічної еволюції.
39. Поняття про екологічний імператив.
40. Буттєвий вимір екологічного імперативу.
41. Індeksi використання основних світових природних ресурсів — нафти, вугілля, мінеральних руд.
42. Сутність еволюційної стратегії виду.
43. Сутність привласнюючого природокористування.
44. Поняття “життя”, “діяльність”, “життєдіяльність”, дайте природовідповідне визначення останнього.
45. Сутність продукуючого природокористування.
46. Сутність інноваційного природокористування.
47. Сутність циклічного розвитку природних систем.
48. Сутність 50-річного циклу Кондратєва у розвитку суспільства.
49. Прокоментуйте (з погляду наукової коректності) мовний ряд: “універсам у своєму розвитку проходить стадії біогенезу, антропогенезу, ноогенезу і христоргенезу”.
50. Чи можна вважати екологізацію науковою парадигмою?
51. Сутність об’єктивності та сучасності екологічних і економічних інтересів суспільства.
52. Які існують підходи до екологічної політики?
53. Як, на Ваш погляд, визначаються екологічні пріоритети України?
54. Чи можна вважати, що суспільні утопії від царства божого (Раю) до світового комунізму не є безпідставними?
55. Чи можна вважати гасло “кожному за потребою” нездійсненним, зважаючи на те, що повне задоволення природних потреб — це нормальний стан кожного виду у нормальній екосистемі?
56. Чи можна вважати основою життя боротьбу за існування?
57. Чи правильним буде вважати суб’єктом життя екологічну систему, яка сприяє збереженню усіх видів, а не окремого виду чи особини?
58. Чи правильним є твердження про те, що в умовах кліматичного оптимуму людина була знедоленою, почала працювати від потреби і від праці розвинулася?

59. Як слід розуміти твердження “З усіх видів людської діяльності тільки землеробство компенсує ентропійні втрати земної цивілізації, а решта суспільних сфер працюють на ентропійність”?
60. Різниця між технічним і системним запозиченням з природи.
61. Природокористування та його основні принципи.
62. Особливості міжнародних проблем охорони живої та неживої природи.

ТЕСТИ

I.

Соціальна екологія — це:

- а) система знань про природу і людину;
- б) розділ екології про взаємодію людини (суспільства) з природою;
- в) самостійна галузь гуманітарної науки;
- г) розділ філософії, що вивчає закономірності взаємодії природи і суспільства.

Об’єктом соціальної екології є:

- а) частина об’єктивної реальності, представлена певним сектором біосфери;
- б) взаємовідносини живого організму з навколишнім середовищем;
- в) природа і суспільство, їх взаємодія;
- г) соціоекосистема “суспільство-природа”.

Предметом соціальної екології є:

- а) взаємовідносини між суспільством і природою;
- б) вплив природи на суспільство;
- в) вплив суспільства на природу;
- г) обмеження, що накладаються природою на розвиток суспільства.

Системний метод соціальної екології — це:

- а) вивчення взаємодії всього з усім;
- б) соціально-екологічне моделювання;
- в) синергетичний аналіз саморозвитку соціоекосистем;
- г) вивчення взаємодії природи і суспільства та її наслідків.

Причиною виникнення соціоекології є:

- а) усвідомлення наявності глобальної екологічної кризи;
- б) потреба охорони природи та раціонального використання її ресурсів;
- в) розробка стратегії глобальної екобезпеки;
- г) вичерпання екологічної ємності земної кулі і створення системи розселення людей у біосфері.

Основна екологічна парадигма:

- а) екологічне середовище впливає на організм, а організм впливає на екологічне середовище, модифікуючи його для своїх потреб;
- б) примат (тривожне значення) організму щодо екологічного середовища;
- в) примат екологічного середовища щодо організму;
- г) незамінність і рівноцінність екологічних факторів.

Якою є природа інформації, що керує соціоекосистемою:

- а) фізіологічні і біохімічні реакції, що протікають в організмах;
- б) якість генетичної інформації, що циркулює в популяціях;
- в) матеріальний та енергетичний потоки в екосистемі;
- г) інтелектуальна інформація (культура), що її продукує людський розум і якою керується суспільство у своїх відносинах з природою.

Який тип соціально-екологічних відносин формується за умов, коли інтеграл чорної праці одного етносу переходить у примножену працю іншого етносу:

- а) хижацтво;
- б) паразитизм;
- в) нахлібництво;
- г) конкуренція.

Система – це:

- а) сукупність якісно визначених елементів, між якими можуть бути зв'язки, а може їх і не бути;
- б) будь-який об'єкт, до якого можна застосувати системний підхід;
- в) сукупність якісно визначених елементів, між якими існує взаємодія і які в процесі цієї взаємодії інтегруються в єдине ціле;

- г) простір (об'єм), заповнений об'єктами походження, на які діють фактори різної природи і сили.

Що може бути прикладом найпростішої системи, що функціонує в режимі динамічної рівноваги:

- а) система карбонатної рівноваги;
- б) розчин сіль-вода;
- в) суспільство стійкого екологічно безпечного розвитку;
- г) дисконтна ставка і врівноважений запас ресурсу.

Чи дозволяє методологія системного аналізу робити системні запозичення людиною з природи для конструювання своїх людських систем:

- а) принципово неможливі такі запозичення, оскільки це означало б зведення вищої форми руху матерії (суспільства) до нижчої (природи);
- б) дозволяє, оскільки це є однією з найпотужніших властивостей системного аналізу;
- в) відсутня певність щодо цього, оскільки невідомі позитивні приклади системних запозичень з природи;
- г) неможливо, оскільки це було б соціал-дарвінізмом, проти якого категорично налаштована методологія діалектичного матеріалу.

II.

Соціоекосистема — це:

- а) таке соціоприродне утворення, в межах якого здійснюється природний кругообіг речовини й енергії, а також кругообіг виробничих елементів — робочої сили, предмета праці і знарядь праці;
- б) суспільно-територіальна цілісність, що складається з регіональних і локальних соціально-територіальних систем;
- в) суспільство або його територіальна частина, що сформована і функціонує в конкретних природно-історичних умовах відповідно до принципів екологічного імперативу — біосферного, еволюційного та буттєвого;
- г) стійка сукупність зв'язків між людським суспільством або його окремими відносно самостійними частинами та природним середовищем.

Найбільш природовідповідною концепцією суспільного розвитку є:

- а) концепція “космічної філософії” К. Е. Ціолковського;
- б) концепція геокосмічної цивілізації С. Федорова;
- в) концепція ноосфери В. І. Вернадського;
- г) концепція стійкого екологічно безпечного розвитку.

Яке з наведених тверджень є правильним:

- а) біосфера — це гігантський біогеоценоз;
- б) біосфера — це екологічна система синекологічного рівня організації;
- в) біосфера — це самостійне природно-історичне тіло;
- г) біосфера — це зовнішня оболонка Землі (епігеосфера), в межах якої існує або існувало життя.

Глобальна екологія — це наука, що вивчає:

- а) біосферу як глобальну екосистему;
- б) взаємодію всього з усім;
- в) міграцію забруднень у світовому і повітряному океанах;
- г) взаємодію суспільства і природи.

Системоутворюючим фактором у системі “суспільство-природа” є:

- а) суспільство;
- б) природа;
- в) економіка;
- г) культура.

Яка з наведених геосфер не є параметризованою та існує як “художній образ”:

- а) біосфера;
- б) літосфера;
- в) ноосфера;
- г) гідросфера.

Еволюція людини відбувається в напрямі формування:

- а) механізмів адаптації;
- б) сексуальності;

- в) морфо-фізіологічних змін пристосувань;
- г) культури.

Зазначте, скільки людей може прогодувати планета Земля без подальшої шкоди для природного середовища (екологічна місткість земної кулі):

- а) 8–12 млрд. чол.;
- б) 12–30 млрд. чол.;
- в) 20–30 млрд. чол.;
- г) 50–100 млрд. чол.

Лавиноподібний приріст чисельності населення земної кулі може бути подоланий шляхом:

- а) обмеження подальшого приросту чисельності населення на засадах примусової або добровільної стерилізації;
- б) обмеження подальшого економічного зростання;
- в) запровадження Закону, згідно з яким одна родина повинна мати не більше двох дітей;
- г) регулювання природного приросту населення у країнах третього світу через запровадження суцільної грамотності населення.

Враховуючи, що поява людини в біосфері датується сотнями мільйонів років, то яке твердження буде найбільш екологічно та історично вмотивованим:

- а) первісна людина була злиденною, придушеною боротьбою з природою;
- б) людина почала працювати від потреби і від праці розвивалася;
- в) сучасні землероби послідовно пройшли фази збирання, полювання, скотарства і землеробства;
- г) людина виникла в теплом кліматі серед багатой рослинисті.

Який з показників найточніше характеризує вплив економіки на природне середовище:

- а) техногенний модуль;
- б) показник суспільно-структурної корисності виробництва;

- в) затрати природних ресурсів на одиницю національного доходу;
- г) щільність населення.

III.

При екологічному нормуванні якості природного і виробничого середовища найвищим критерієм шкідливості умов є наявність фактора такої дії:

- а) токсичної;
- б) канцерогенної;
- в) мутагенної;
- г) алергенної.

Екологічна ситуація (нормативне визначення) – це:

- а) сукупність станів природних і техногенних об'єктів у межах певної території протягом певного проміжку часу;
- б) стан природного середовища, несумісний з безпечним існуванням людини;
- в) наявність у природному середовищі негативних факторів, що впливають на життя і здоров'я людини, стан і якість природних ресурсів;
- г) зміни стану природи у часі.

Реальне значення для зменшення темпів приросту населення світу найближчим часом може мати такий із факторів:

- а) зростання суспільної свідомості, піднесення культури родинного життя, планування родини;
- б) охорона природного середовища і раціональне територіальне планування;
- в) якісне і кількісне вичерпування природних ресурсів;
- г) міліарні конфлікти.

Нормування якості природного середовища – це:

- а) встановлення системи кількісних і якісних показників (стандартів) стану природного середовища, що забезпечують сприятливі умови для життя людини та функціонування природних систем;
- б) встановлення параметрів природного середовища, що забезпечують сприятливі умови для життя і діяльності людини;

- в) встановлення гранично допустимої межі використання природних ресурсів;
- г) встановлення екстремально допустимого рівня забруднення природного середовища.

Найбільшим джерелом небезпеки для життя і здоров'я населення є така сфера:

- а) техногенна;
- б) екологічна (природна);
- в) соціальна;
- г) виробнича.

Екологічна безпека (нормативне визначення) – це:

- а) комплекс заходів, спрямованих на проведення ефективної і цілеспрямованої політики з охорони природного середовища та охорони здоров'я;
- б) сукупність станів природного середовища та його компонентів щодо їх норми, яка оцінюється на основі об'єктивних показників;
- в) інтеграція усіх сфер суспільної діяльності з метою розв'язання екологічних проблем, охорони здоров'я і продовження тривалості життя людини;
- г) регульований стан навколишнього середовища, коли забезпечується недопущення погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для життя і здоров'я людини.

Стратегічним принципом подолання екологічної кризи є:

- а) екологічне просвітництво — освіта і виховання;
- б) управління природними ресурсами на основі закону про світовий природно-ресурсний фонд;
- в) раціоналізація природокористування і обмеження числа претендентів на природні ресурси;
- г) мінімізація впливу економіки на природне середовище та його оздоровлення.

Науково-технічний прогрес:

- а) вирішив усі екологічні проблеми;
- б) створив більше екологічних проблем, ніж їх вирішив;

- в) ініціював появу глобальної екологічної кризи;
- г) започаткував новий тип відносин суспільства і природи.

Найповнішим і правильним є твердження:

- а) характер пануючого в суспільстві ставлення до природи є таким, як характер пануючих взаємовідносин між людьми;
- б) характер пануючого в суспільстві ставлення до природи визначається законом єдності етносу і природного середовища як фундаментальної властивості біосфери;
- в) характер пануючого в суспільстві ставлення до природи визначається культурою суспільства, яка включає блок матеріального виробництва (технології), комунікації, традиції і звичаї;
- г) характер пануючого в суспільстві ставлення до природи визначається рівнем екологічної свідомості і культури окремих громадян.

Аутекологічною системою керує така природа інформації:

- а) фізіологічні і біохімічні реакції, що протікають в організмі;
- б) якість генетичної інформації, що обертається в популяції;
- в) потік речовини та енергії в екологічній системі;
- г) інтелектуальна інформація (культура), що її виробляє людський розум і якою керується суспільство у своїх стосунках з природою.

IV.

Екологічна криза — це стан взаємодії людини і природи, що характеризується:

- а) деградацією природних систем, граничним виснаженням природних ресурсів, погіршенням;
- б) обмеженням традиційної системи життєзабезпечення через зміну природних умов, вичерпування природних ресурсів;
- в) обмеженням соціального розвитку й економічного зростання через погіршення якості природного середовища;
- г) стійкими змінами природного середовища, що становлять загрозу для традиційних систем життєзабезпечення.

Охорона природи — це:

- а) наука;
- б) етична норма ставлення людини до природи;

- в) проблема;
- г) нова філософія життя.

Найімовірнішою гіпотезою зміни клімату є:

- а) промислова діяльність;
- б) автомобільний транспорт;
- в) природний процес циклічної зміни геологічних епох;
- г) порушення природних механізмів регулювання вмісту CO_2 в атмосфері (фотосинтез, карбонатна рівновага, механізм глобального перенесення океанічними течіями розчиненої у воді CO_2).

Екологічна криза в Україні є наслідком кризи:

- а) економічної;
- б) гуманітарної;
- в) національної (Україна не була господарем своєї долі);
- г) політичної.

Перекази про “золотий вік” в історії людства з огляду на другий закон термодинаміки в теорії інформації — це:

- а) спомин про втрачену реальність;
- б) прагнення на підсвідомому рівні до змін навпаки;
- в) релікт архаїчного мислення;
- г) народний фольклор.

В контексті поняття про культуру біологічного виду людства культура еволюціонування з культури:

- а) хижаків;
- б) трав'ядних;
- в) приматів;
- г) водяних ссавців.

Найприродовідповіднішим (екологічним) є такий тип взаємовідносин людини з природою:

- а) привласнюючий;
- б) відтворюючий;
- в) перетворюючий (техногенний);
- г) симбіотичний.

Екологічна безпека (нормативне визначення) — це:

- а) такий стан системи “суспільство — природа”, який забезпечує збалансовану взаємодію природних, технічних і соціальних систем;
- б) такий стан життя, коли досягаються максимальні можливості гармонізувати взаємодію суспільства і природи;
- в) стан захищеності особи, суспільства і держави від загроз, що створюються стихійними лихами і техногенними катастрофами;
- г) стан, коли немає порушень екологічних норм і регламентів, ознак деградації природного середовища.

Виникнення антагоністичних класів у суспільстві пов’язано з:

- а) поділом праці;
- б) злиденністю життя;
- в) насильством;
- г) майновим розшаруванням.

Правильним є таке з наведених тверджень:

- а) біосфера — це гігантський біогеоценоз;
- б) біосфера — це синекологічна система;
- в) біосфера — це самостійне природно-історичне тіло;
- г) біосфера — це сфера землі, де існує або існувало життя.

Екологічна катастрофа — це стан взаємодії людини і природи, що характеризується:

- а) поширенням у природному середовищі невластивих йому інгредієнтів (хімічних елементів, сполук, речовин тощо);
- б) порушенням гідротермічного, енергетичного, матеріального балансу в біосфері;
- в) незворотними змінами у природному середовищі, що унеможливають традиційні системи життєзабезпечення або є небезпечними для життя і здоров’я населення;
- г) змінами довкілля, що обмежують економічне зростання.

Стихійне лихо (нормативне визначення) — це:

- а) екологічне неблагополуччя, що характеризується глибокими незворотними змінами природного середовища та істотним погіршенням здоров’я населення;

- б) негативні природні явища;
- в) перетворення і погіршення природи людиною до критичної межі;
- г) неможливість проживання людей на певній території, що зумовлено техногенними і природними причинами.

Криза відносин у системі “людина + природа” – це:

- а) невідповідність функціонування суб'єктів та інститутів суспільства цілісності природної (екологічної) сфери;
- б) нездатність суспільства адаптуватися до змінних умов зовнішнього економічного та екологічного середовища;
- в) стан взаємовідносин людини і природи, що характеризується невідповідністю соціально-економічного розвитку суспільства еколого-ресурсним можливостям біосфери і руйнуванням традиційної системи життєзабезпечення;
- г) втрата суспільством контролю над природним середовищем і природними ресурсами.

Зона екологічного лиха (нормативне визначення) – це:

- а) ділянка території, де в результаті господарської чи іншої діяльності відбулися глибокі незворотні зміни природного середовища, які спричинили істотне погіршення здоров'я населення, руйнування природних екологічних систем, деградацію флори і фауни;
- б) територія, в межах якої відбувається деградація основних екосистем, а природні ресурси перебувають на межі вичерпання;
- в) територія, в межах якої систематично порушуються екологічні норми та регламенти;
- г) територія, в межах якої проявляються ознаки деградації природного середовища, а в окремих групах населення рівень екологічно залежних захворювань є вище середньостатистичного.

Достатньою умовою подолання екологічної кризи був би:

- а) перехід до інформаційних технологій;
- б) обмеження економічного зростання;
- в) зміна філософії життя;
- г) зменшення ресурсопотоків в економіку.

V

Найбільший потенціал культури для відповіді на екологічний виклик має суспільство:

- а) інформаційне;
- б) індустріальне;
- в) постіндустріальне;
- г) стійкого розвитку.

Екологічна мораль — це:

- а) етнічні причини, покладені в основу міжлюдських відносин;
- б) застосування понять і норм моралі до сфери практичної діяльності і поведінки людини в природі;
- в) норми загальнолюдської моралі, що регламентують поняття добра і зла, совісті і честі;
- г) одна із складових психологічної структури.

ЮНЕСКО прийняте таке тлумачення екологічної освіти:

- а) екологічна освіта — це свідомий і цілеспрямований розвиток знань про середовище існування людини;
- б) екологічна освіта — це набуття знань, розвиток здатності оцінювати і бачити комплексні проблеми в галузі природного середовища, що можуть бути біологічними, політичними, філософськими, технічними чи економічними;
- в) екологічна освіта — це формування конструктивного підходу до природного середовища у філософському і практичному значеннях;
- г) екологічна освіта — це формування ставлення людини до середовища свого існування як до універсальної цінності.

Найекологічнішим є таке з тверджень:

- а) хай природа йде своїм шляхом і не порушується недоречним втручанням в неї людини;
- б) людина — тканина природи;
- в) людина причетна до божественної повноти і покликана вдосконалювати природу на зразок Едемського саду;
- г) людина — господар природи і суспільний регулятор її за типом поточного суспільного розвитку.

Загальна вартість природних ресурсів в Україні за світовими цінами 1996 р. становила \$ 5002,3 млрд. Зазначте, на який ресурс припадає найбільша загальна вартість:

- а) земельні ресурси;
- б) мінерально-сировинні ресурси;
- в) водні ресурси;
- г) лісові ресурси.

Наукові пошуки реальних шляхів одержання в майбутньому нових продуктів харчування пов'язані з:

- а) вирошуванням генетично модифікованих сільськогосподарських рослин і тварин;
- б) прирученням нових видів тварин;
- в) використанням біологічних ресурсів моря;
- г) переходом на автотрофне живлення людства (В. Вернадський).

Найдієвішим з наведених принципів теорії нульового зростання може бути:

- а) відсутність зростання суспільного продукту, що дасть можливість скоротити використання природних ресурсів;
- б) заміна філософії життя, пошуки моделі нематеріального збагачення людини;
- в) відмова від природознищуючих технологій;
- г) відмова від ідеї прогресу і повернення до доіндустріальних форм розвитку суспільства (заклик “назад до природи”).

Стійкий екологічно безпечний розвиток — це:

- а) розбудова держави з урахуванням охорони природи і раціонального використання її ресурсів;
- б) кількісне збільшення та якісне вдосконалення суспільного продукту і засобів його виробництва при мінімізації впливу на природне середовище;
- в) процес глобалізації світової економіки;
- г) розвиток, що забезпечує потреби нинішнього і майбутнього поколінь.

Екологічний імператив — це:

- а) дотримання умов, порушення яких матиме катастрофічні наслідки для природи;

- б) заміна стратегії управління природою на стратегію співіснування з нею;
- в) сукупність необхідних і достатніх умов для того, щоб життя тривало безкінечно довго у відомих нам формах і біологічному розмаїтті, включаючи різноманіття етносів і культур;
- г) коеволюція людини з природою.

VI

Екологічна економіка — це:

- а) сукупність суспільно-виробничих відносин, екологічний базис суспільства;
- б) народне господарство країни або його галузь;
- в) наука, що вивчає специфіку виробничих відносин у добувній та переробній галузях;
- г) економіка, що узгоджує свої постулати з вимогами екологічного імперативу.

Найпродуктивнішим з наукового, екологічного та організаційного поглядів таке з наведених визначень екологічного зростання:

- а) економічне зростання — це задоволення зростаючих потреб людини на основі всезростаючої продуктивності праці;
- б) економічне зростання — це якісне і кількісне вдосконалення суспільного продукту та засобів його виробництва при мінімізації впливу на природне середовище;
- в) економічне зростання — це формування соціально-орієнтованої ринкової економіки, забезпечення можливостей, мотивацій та гарантій праці громадян, якості життя, раціонального споживання матеріальних благ;
- г) економічне зростання — це створення системи гарантій раціонального використання природних ресурсів і справедливого розподілу суспільного продукту.

Оптимальною можна визнати таку стратегію розвитку:

- а) заморожування досягнутого рівня розвитку продуктивних сил (Дж. Форрестер, А. Медоуз);
- б) повернення людини назад до природи (Ж.-Ж. Руссо);
- в) перетворення природи до стану Едемського саду (Біблія);
- г) тринітарне суспільство, при якому економічна, соціальна та екологічна складові паритетно утворюватимуть єдине ціле.

З погляду соціоекології благо (добро) є:

- а) благополуччя окремої людини;
- б) благополуччя нації, держави;
- в) служіння Богу;
- г) благополуччя природи (екосистеми біосфери в цілому).

Стійкий екологічно безпечний розвиток — це:

- а) розбудова держави з урахуванням охорони природи і раціонального використання її ресурсів;
- б) кількісне збільшення та якісне вдосконалення суспільного продукту і засобів його виробництва;
- в) процес глобалізації світової економіки й уніфікація національних культур;
- г) такий розвиток, що забезпечує потреби нинішнього покоління без втрат можливостей для майбутніх поколінь забезпечити свої потреби.

З міжнародних конвенцій та угод регламентує промислові викиди в атмосферу з метою запобігання змінам клімату:

- а) Кіотський протокол;
- б) Віденська конвенція;
- в) Монреальський протокол;
- г) Орхуська конвенція.

Впровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій обумовлене:

- а) пристосуванням економіки до нових умов;
- б) реакцією держав на екологічну ситуацію;
- в) черговою зміною технологічного оснащення економіки;
- г) потребою відповіді на екологічний виклик — як жити в умовах, коли попит на природні ресурси зростає, а рівень пропозиції зменшується.

Підвищений (такий, що в нормі), але постійно діючий (фон) радіоактивності має таку дію на організм людини:

- а) немає жодної дії;
- б) спричиняє радіологічний ефект;
- в) знижує імунітет організму;
- г) спричиняє соматичні зміни.

Природа інформації, що керує демекосистемою, є такою:

- а) фізіологічні і біохімічні реакції, що протікають в організмі;
- б) якість генетичної інформації, що циркулює в популяції;
- в) потік речовини та енергії в екологічній системі;
- г) інтелектуальна інформація (культура), що її виробляє людський розум і якою керується суспільство у своїх взаємовідносинах з природою.

VI

Найповнішим визначенням екологічної культури є таке:

- а) гармонійне поєднання благополуччя людини і благополуччя природи;
- б) усвідомлення людиною екологічної ситуації, свого нерозривного зв'язку з природою і вміння діяти так, щоб не порушувати природу;
- в) форма адаптації людини (етносу, народу, нації) до природних умов і способів облаштування середовища свого існування;
- г) система уявлень, приписів, табу і заборон, якими керується людське суспільство, діючи в природі.

За сучасного рівня знань і стану технології людина може чи ні збільшити процент акумуляції сонячної енергії в такий спосіб:

- а) ні, оскільки людина не має механізму суттєвого впливу на перебіг фізіологічних процесів фотосинтезу;
- б) так, шляхом збільшення площі орних земель, садів, лісів, лук;
- в) імовірно, ні, оскільки при сучасному рівні знань про фотосинтез нічого конкретного з цього приводу сказати не можна;
- г) так, у випадку переходу на гідропоніку, аеропоніку, аквакультуру та конструювання хлоропласту у великих розмірах.

Природно-ресурсний потенціал країни — це:

- а) сукупність людського, природно-ресурсного та фізичного капіталу, яким володіє країна;
- б) сукупність усіх можливостей, засобів і джерел, що є і можуть бути використані для досягнення поставленої мети;

- в) сукупність джерел, передумов отримання необхідних для людини матеріальних благ, які можна реалізувати при існуючих технологічних і соціально-економічних відносинах;
- г) сукупність елементів природи, які використовуються чи можуть бути використані в майбутньому для одержання сировини, енергії чи продовольства.

Управління якістю природного середовища – це:

- а) зменшення і ліквідація негативних впливів на природне середовище, збереження, відтворення та раціональне використання природно-ресурсного потенціалу країни;
- б) забезпечення дотримання норм і вимог, які обмежують вплив виробничих процесів і готової продукції на природне середовище;
- в) матеріальна компенсація природокористувачем за вилучення природних ресурсів;
- г) комплекс норм і заходів, спрямованих на збереження, відтворення, охорону та раціональне використання продуктивних сил природи в інтересах нинішніх і майбутніх поколінь.

Серед статистично значущих факторів, що визначають здоров'я людини, першочерговим є такий:

- а) екологічний стан природного середовища;
- б) спосіб життя;
- в) біологія (спадковість);
- г) система охорони здоров'я.

Природно-ресурсна рента – це:

- а) різниця між ціною, за якою ресурс продається, і видатками на його добування;
- б) додатковий прибуток, що виникає в результаті сприятливішого положення ресурсу, що добувається;
- в) різниця між ціною, за якою природний ресурс продається, і видатками на його добування і спричиненими при цьому екологічними витратами;
- г) додатковий прибуток, що виникає внаслідок оптимізації якості природного ресурсу.

Збільшення чисельності популяції, зокрема людей, відбувається за законом біотичного потенціалу ($N_t = z^t$, де N_t – кількість потомства через T поколінь, z – кількість потомства від однієї особи протягом одного покоління). Чисельність українського етносу у складі колишнього СРСР при збільшенні загальної кількості населення України до 52 млн. чол. упродовж останніх 70–80 років (за даними переписів населення) залишилася незмінною і становить 37 млн. чол.:

- а) через збалансованість народжуваності і смертності;
- б) вплив процесів міграції;
- в) національну кризу;
- г) економічну кризу.

Першовідкривачем явища і поняття про химерний етнос (формується в результаті порушення єдності етносу і природного середовища) є:

- а) Теяр де Шарден;
- б) Лев Гумільов;
- в) Зігмунд Фрейд;
- г) Чарльз Дарвін.

Найпридатнішим для запозичення при конструюванні безконфліктної моделі міжетнічних відносин в межах держави є такий вид міжвидових відносин:

- а) конкуренція;
- б) симбіоз;
- в) синоїкія;
- г) квартиранство.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Бачинський Г. А.* Социоэкология: теоретические и прикладные аспекты: Учеб. пособие. – К., 1991.
2. *Дробноход М. І., Вольвач Ф. В., Дюканов В. Г. та ін.* Стійкий екологічно безпечний розвиток і Україна: Навч. посіб. – К., 2002. – 104 с.

3. *Дробноход М. І., Вольвач Ф. В.* Соціальна екологія як складова гуманітарної освіти // Освіта і управління. — 2004. — Т. 7(№ 2).
  4. *Дробноход М. І., Вольвач Ф. В.* Екологічний імператив та його виміри // Освіта і управління. — 2004. — Т. 7(№ 2).
  5. *Дробноход М. І.* Про економічне і не тільки в українському державотворенні. — Персонал. — 2004. — № 10.
  6. *Концепція (основи державної політики) національної безпеки України // ВВР України.* — 1997. — № 10.
  7. *Крисаченко В. С.* Екологія. Політична культура. — К., 2002.
  8. *Основи соціоекології: Підручник / За ред. Г. О. Бачинського.* — К., 2002.
  9. *Экономические основы экологии: Учеб. пособие.* — СПб., 1997.
  10. *Алексеев В. П.* Становление человечества. — М., 1985.
  11. *Гумилев Л. Н.* Этнос и биосфера Земли. — Л., 1989.
  12. *Гумилев Л. Н.* География этноса в исторический период. — Л., 1990.
  13. *Гумилев Л. Н.* Этносфера в истории людей и история природы. — М., 1993.
  14. *Тойнбі Дж. Л.* Дослідження історії: В 2 т. — К., 2001.
- Додаткова*
15. *Грядовой Д. И.* Концепции современного естествознания: Учебник. — 2-е изд. — М., 2003.
  16. *Данилко В. К.* Екологічна статистика. — К., 2003. — 368 с.
  17. *Дейлі Г.* Поза зростанням. — К., 2002.
  18. *Лавейкіна Є. С.* Вдосконалення механізму формування системи екологічної безпеки. — К., РПС НАНУ, 1999.
  19. *Ларуш Линдон.* Физическая экономика. — М., 1997.
  20. *Подолінський С.* Вибрані твори. — Л., 2004.
  21. *Синявський А.* Вибрані твори. — К., 1999.
  22. *Згуровский М. З.* Стійкий екологічно безпечний розвиток у глобальному та регіональному вимірах. — К., 2006. — 84 с.
  23. *Гегель.* Сочинения. — Т. VIII: Введение: географические основы всемирной истории. — М., 2000.
  24. *Этническая эволюция.* — М., 1991.
  25. *Чмихов М. О.* Давня культура: Навч. посіб. — К., 1994.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Соціальна екологія”	3
Методичні вказівки до самостійного вивчення тем.....	4
Теми рефератів.....	6
Питання для самоконтролю.....	6
Тести	9
Список літератури.....	26

Відповідальний за випуск *А. Д. Вегеренко*
Редактор *О. М. Коваленко*
Комп'ютерне верстання *Н. І. Нечипоренко*

МАУП

Зам. № ВКЦ-3445
Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП